

ОЛНА БАКОВЕЦКАЯ
Mykolaiv

ROME-CATHOLIC CHURCH OF UKRAINE OF THE END OF THE XVIII–XIX CENTURIES OF CONTEMPORARY HISTORIOGRAPHY

The article reveals the presence and nature of scientific works of the modern period on the history of the Roman Catholic Church at the end of the XVIII–XIX centuries.

Keywords: historiography, Roman Catholic Church, interfaith relations, confession.

ОЛЬГА БАКОВЕЦКАЯ
г. Николаев

РИМО-КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ УКРАИНЫ КОНЦА XVIII–XIX СТОЛЕТИЙ В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье раскрыто наличие и характер научных трудов современного периода по истории Римо-католической церкви конца XVIII–XIX столетий.

Ключевые слова: историография, Римо-католическая церковь, межконфессиональные отношения, конфессия.

Стаття надійшла до редколегії 09.06.2017

УДК 930.294(477)«1917-1918»

АНАСТАСІЯ ГЕВКО
м. Миколаїв
rextery@gmail.com

ЗБРОЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ВІЙСЬКАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА БІЛЬШОВИКАМИ В ОДЕСІ (1917–1918 рр.) У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

На підставі доступних мемуарних свідчень розкрито боротьба за владу в Одесі між Збройними силами УНР і радянськими частинами в кінці 1917 – початку 1918 рр.

Ключові слова: гайдамаки, Одеса, спогади, більшовики, Центральна Рада.

Важливу роль при висвітленні визначальної доби нашої історії, якою стали визвольні змагання 1917–1921 рр., становлять спогади безпосередніх учасників тих подій. Під час збройного протистояння на Півдні України наприкінці 1917 – на початку 1918 рр., між радянськими військами і силами УНР, стратегічне значення мала Одеса. Тут знаходився штаб військового округу, військові училища, значний гарнізон, що став основою для створення національних збройних сил в регіоні.

Серед українських військових мемуаристів зацікавлення викликають спогади генерала армії УНР М. Омеляновича-Павленка, який після хвороби, залишив діючу армію, і з листопада 1916 р. очолив 2-ї Одеську школу пра-

порщиків. Саме він був причетним до початку українізації гарнізону. Перебуваючи в еміграції М. Омелянович-Павленко використовує матеріали власного архіву, підготував спогади. У 1920-х рр. генерал друкував їх фрагментами у часописі «Розбудова нації». У 1930 р. спогади надруковано окремим виданням у Львові [1]. Пізніше вони з'явилися у Празі [2]. Вже в незалежній Україні видано найповнішу збірку мемуарної спадщини М. Омеляновича-Павленка з науковими коментарями [3].

У мемуарах В. Кедровського «Обриси минулого» частина матеріалу присвячена І. Луценку, який у 1917 році очолив Українську Одеську військову Раду і сприяв створенню національних формувань [4]. Про організаторські

здібності І. Луценка та його роль в українізації місцевого гарнізону згадував і Ю. Липа [5, 207] Про гайдамацькі підрозділи в Одесі залишив свідчення офіцер М. Янчевський – командир куреня одеських гайдамаків [6].

Певну цінність становлять спогади учасників подій з радянського табору – червоногвардійців, які зі зброєю в руках виступили проти УНР. Спільним для цієї групи мемуаристів є їх природне неприйняття самої ідеї української державності. Проте на відміну від білогвардійських мемуаристів, у спогадах більшовиків простежується певна толерантність, згідно офіційної радянської ідеології, до проявів національного руху в Україні. Відкрито його не заперечуючи, радянські автори при цьому трактують війну між більшовицькою Росією та УНР, як боротьбу українських робітників і селян проти контрреволюційної буржуазної Ради. Частина цих спогадів оприлюднена, частина зберігається у фондах Державного архіву Одеської області (фонд Р-2, Оп. 1).

Серед істориків, які висвітлюючи збройне протистояння в Одесі, активно залучали мемуари, слід відзначити Т. Вінцьковського [7], В. Пархоменка [8], Я. Тинченка [9], колектив одеських дослідників [10].

Отже, на початку 1917 року до складу одеського гарнізону входили: 40-й та 49-й запасні піхотні полки, 5-й артилерійський дивізіон, 8-й Донський козацький полк, авіаційний парк та різні допоміжні підрозділи.

Наприкінці березня – на початку квітня 1917 року на Півдні України активізується український національний рух, створюються численні культурно-просвітницькі товариства, які своєю пропагандистською діяльністю посилюють національну свідомість серед солдатських і матроських мас регіону. Так, вже 3 березня військові Одеси пройшли по вулицям міста під українським прапором. Ініціатором цього став М. В. Омелянович-Павленко, який вивів своїх підлеглих – курсантів одеської школи прапорщиків на маніфестацію. [3, 60–61].

На початку квітня створено Одеську Українську Військову Раду (далі – ОУВР). Активну участь в її роботі взяли: полковник медицини І. Луценко (голова ради), полковник М. Омелянович-Павленко, підполковник П. Поплавко.

Незабаром, переважно із солдатів місцевого гарнізону, сформовано українську частину – Гайдамацький курінь, який налічував в серпні 1917 року 400 військових. А у вересні у складі куреня, яким командував капітан О. Сахно-Устимович, було 6 піших, кулеметна, кінна та гарматна сотні.

Генеральний секретар військових справ С. Петлюра відзначав, що гайдамацький курінь «по заяві командуючого військами, є кращою частиною одеської залози і несе всю відповідальну роботу по охороні революційного порядку в місті» [11, 77].

Гайдамаки одержали нову уніформу – завдяки старанням І. Луценка для них на Кубані придбано черкески та козацькі шапки. З цього приводу їх політичний опонент, представник радянського табору, згадував: «Під прикриттям цієї бутафорії організовувалась контрреволюційна збройна сила, яка ненавиділа Ради і насамперед більшовиків» [12, 404].

Саме гайдамаки стали надійною військовою опорою Центральної Ради у місті. Коли поширилися бандитські нальоти, населення Одеси знайшло захист у гайдамаків, як дисциплінованого військового підрозділу. Цей факт змушена визнати і Одеська Рада робітничих депутатів. Офіцер М. Янчевський так описав настрої, що панували тоді серед українських військових: «Зразу воскресла в пам'яті так гарно, живо й художньо описана Гоголем Запорозька Січ... Повноту картини доповнюють козаки й старшина в старовинних козацьких строях... Обличчя освітлені внутрішнім сяйвом твердості, рішучості та гордості від свідомості, що вони – піонери великого діла – відбудови України» [6, 142]. Полковник армії УНР В. Кедровський розповідаючи про формування українських підрозділів в Одесі, наголошував, що заслуга в цьому належала полковнику медицини І. Луценку, який був «справжнім авторитетом для одеської залози» [4, 53].

У листопаді ОУВР направила один курінь гайдамаків до Києва, який пізніше зі зброєю виступив на захист Центральної Ради. Завдяки ОУВР гайдамацькі курені створено також у Тирасполі, Миколаєві та Херсоні. Восени під юрисдикцію Центральної Ради почали переходити інші частини Одеського гарнізону. Так у жовтні «українським» оголосив себе особовий

склад 5-й запасного артдивізіону. А в грудні піші курені розгорнуто в гайдамацьку дивізію.

Проте в багатонаціональній, промисловій Одесі, де значну частину населення склали росіяни та євреї, українські політичні партії не були впливовими. Про це свідчили вибори до Всеросійських Установчих зборів. Найбільше число голосів отримав блок єврейських партій – 30,2%, на другому місці були більшовики – 19%, на третьому кадети – 17%, блок українських партій в Одесі здобув лише 6% голосів виборців [13, 45].

Однак відкритим залишалось питання на чий бік перейдуть команди військових кораблів, що стояли на одеському рейді. Як згадував сучасник, лише на крейсері «Память Меркурия» матроси підтримували Центральну Раду [14, арк. 12], на інших – симпатизували більшовикам, есерам, анархістам. Після Жовтневого перевороту в Петрограді, в штабі Червоної гвардії все частіше обговорювалося питання про необхідність здобуття влади в Одесі [14, арк. 7].

Нарешті керівництво Червоної гвардії вирішило діяти. В ніч на 1 грудня 1917 року червоногвардійці захопили в гаражах ОУВР 40 автомобілів. У відповідь гайдамаки обстріляли автомобіль з червоногвардійцями, причому начальник штабу Червоної гвардії І. Кангун загинув [15, арк. 2]. 1 грудня стало фактично першим днем громадянської війни в Одесі. Проте, в ніч з 2 на 3 грудня між ворогуючими сторонами підписано перемир'я. За угодою місто розділено на сектори «відповідальності»: в центрі патрулював Охтирський гусарський полк, в робітничих районах – Червона гвардія, а українські гайдамаки – біля своїх казарм.

Однак більшовики наполегливою агітацією поширили свій вплив у військах. Їм вдалося заручитися підтримкою вирішальної сили – екіпажів військових кораблів. В спільній резолюції, яку підписали представники 2 крейсерів, 2 міноносців, 14 військових транспортів наголошувалося на необхідності встановлення в місті радянської влади. 4 січня 1918 року про підтримку більшовиків заявили й солдати 2-х кулеметних батальйонів місцевого гарнізону [16, 138].

Утворений більшовиками Військово-революційний Комітет (далі – ВРК) визначив

дату збройного виступу – в ніч з 13 на 14 січня 1918 року. Намагаючись справу не доводити до зброї, українська сторона направила делегатів у ВРК для переговорів [14, арк. 23], але успіхів вони не досягли.

В ніч з 13 на 14 січня червоногвардійські загони заблокували караули гайдамаків, що стояли біля банків, арсеналу, телеграфу [14, арк. 46]. Незабаром ці стратегічні об'єкти міста перейшли під контроль ВРК. 14 січня українське командування висунуло ультиматум: замінити караули знову на гайдамацькі, і проголосити в місті владу УНР [14, арк. 35]. Але компромісу досягнути не вдалося – і 15 січня, українські військові перейшли у контрнаступ [14, арк. 45]. Жорстокі бої точилися за вокзал, який лише 17 січня перейшов під контроль червоногвардійців [17, 124]. Тут більшовики здобули трофей: бронеавтомобіль «Вільна Україна» [18, арк. 3].

Остаточну справу вирішили гармати військових кораблів. За наказом ВРК по розташуванню гайдамаків вогонь відкрила артилерія «Синопа», «Алмаза», «Ростислава». Постраждало чимало житлових будинків. Українські частини відступили до своїх казарм і запросили перемир'я [17, 124]. 17 січня до ВРК прибула українська делегація, після чого укладена угода, за якою влада в Одесі переходила до більшовиків. Частина загонів гайдамаків відійшла з міста на північ, до інших ВРК направив матросів для арешту офіцерів. Більшовик О. Кривошеєв у спогадах відзначав, що полонених звільнили, проте невеличка група «відчайдушних» білогвардійців-офіцерів була розстріляна [19, 130]. Частині українських офіцерів, зокрема М. Омеляновичу-Павленку, нелегально із Одеси, вдалося перебратися до Бессарабії. Про такі свої поневіряння М. Омелянович-Павленко (з яким разом врятувалося ще двоє офіцерів) залишив мемуарні свідчення [3, 81–83]. Отже, у місті почалося розформування збройних сил УНР.

Таким чином, збройне протистояння в Одесі, на нашу думку, належно висвітлено в мемуарній спадщині представниками обох ворогуючих сторін. Зрозуміло, що спогади учасників збройного протистояння вимагають ретельної верифікації з іншими видами історичних джерел. Проте саме вони, містять

ті важливі особливості, характерні для мемуарів: власні спостереження, емоційне сприйняття подій, відтворення «духу» епохи, що дозволяють розкрити заявлену нами проблему.

Список використаних джерел

1. Омелянович-Павленко М. Спомини / Михайло Омелянович-Павленко. – Львів : Накладом Української видавничої спілки, 1930. — 64 с.
2. Омелянович-Павленко М. На Україні, 1917–1918: Спомини / Михайло Омелянович-Павленко. — Прага : Накладом т-ва «Stilus», 1935. — 120 с.
3. Омелянович-Павленко М. В. Спогади командарма (1917–1920) / Михайло Володимирович Омелянович-Павленко. — К. : Темпора, 2007. — 608 с.
4. Кедровський В. Іван Митрофанович Луценко / В. Кедровський // Обриси минулого. — Нью-Йорк — Джерсі-Сіті, 1966. — С. 47–57.
5. Липа Ю. Одеська «Січ» / Юрій Липа // За державність. Матеріали до історії Війська Українського. — Каліш, 1935. — 36/5. — С. 207–208.
6. Янчевський М. Із спогадів 1 березня 1917 р. Фундул — Молдова — Кімполунг; Серпень-грудень 1917 року. Борисоглібськ — Одеса // За державність. — 1930. — Ч. 2. — С. 137–150.
7. Вінцьковський Т. Формування і діяльність органів влади Центральної Ради на півдні України / Т. Вінцьковський — Суми : ТОВ «Папірус», 2012. — 384 с.
8. Пархоменко В. А. Військові формування Центральної Ради в Одесі у 1917–1918 рр. / В. А. Пархоменко // Наукові праці. — Т. 2. Історичні науки. — Миколаїв : МФ НАУКМА, 1999. — С. 39–42.
9. Тинченко Я. Українські збройні сили, березень 1917 р. – листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії) / Ярослав Тинченко. — К. : Темпора, 2009. — 480 с.
10. Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр. / Т. С. Вінцьковський, О. Є. Музичко, В. М. Хмарський та ін. — Одеса: ТЕС, 2011. — 586 с.
11. Петлюра С. В. Народі український: Вибрані статті, листи, документи / С. В. Петлюра. — Харків : Лівий берег, 1992. — 149 с.
12. Ачканов Г. З спогадів про Лютневу і Жовтневу революції в Одесі // У дні Жовтня. — К. : Політвидав, 1987. — С. 399–412.
13. Как назревал в Одессе Октябрь // Коммунист. — 1922. — № 23. — С. 44–51.
14. Державний архів Одеської області (далі — ДАОО), Ф. Р-2, Оп. 1, Спр. 1037. — 55 арк.
15. ДАОО, Ф. Р-2, Оп. 1, Спр. 904. — 17 арк.
16. В борьбе за Октябрь (март 1917 г. – январь 1918 г.): Сб. документов и материалов об участии трудящихся Одессы в борьбе на установление Советской власти. — Одесса : Обл. изд-во, 1957. — 181 с.
17. Александров А. Борьба на юге в 1917–1918 гг. / А. Александров // Красный флот. — 1925. — № 1. — С. 122–124.
18. ДАОО, Ф. Р-2, Оп. 1, Спр. 1048. — 5 арк.
19. Кривошеев А. Октябрь на Юге // Гражданская война: материалы. — М. : Высший военный редакционный совет, 1923. — Т. 2. — С. 80–130.

ANASTASIA HEVKO

Mykolaiv

ARMED CONFRONTATION BETWEEN THE TROOPS OF THE CENTRAL RADA AND THE BOLSHEVIKS IN ODESSA (1917–1918) IN THE MEMOIRS OF CONTEMPORARIES

Based on available memoirs, the struggle for power in Odessa between the armed forces of the UNR and the Soviet units in late 1917 – early 1918 was uncovered.

Key words: haidamaks, Odessa, memoirs, Bolsheviks, Central Rada.

АНАСТАСІЯ ГЕВКО

г. Николаев

ВООРУЖЕННОЕ ПРОТИВОСТОЯНИЕ МЕЖДУ ВОЙСКАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ И БОЛЬШЕВИКАМИ В ОДЕССЕ (1917–1918 гг.) В ВОСПОМИНАНИЯХ СОВРЕМЕННОКОВ

На основании доступных мемуарных свидетельств раскрыта борьба за власть в Одессе между вооруженными силами УНР и советскими частями в конце 1917 – начале 1918 гг.

Ключевые слова: гайдамаки, Одесса, воспоминания, большевики, Центральная Рада.

Стаття надійшла до редколегії 20.06.2017